

Halyflyk, şeýlemi?

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Halyflyk, şeýlemi? HALYFLYK, ŞEÝLEMI?

Fransuz, nemes, iňlis, pars, arap dillerini suwara bilerdi.
Suratkeşdi.

Türk şekillendiriş sungatynyň iň öňdebaryjy wekilleriniň hataryna girdi.

Osman Hamdi beýiň okuwçysydy.

Zonaro bilen dostdy.

Ybraýym Çally, Hikmet Onat, Namyk Ysmaýyl, Nazmi Ziya ýaly 1914-nji ýylyň suratkeşler tapgyry bilen birlikde bir ussahanada surat çekmegi halaýardy.

Bu topraklarda gurlan ilkinji Suratkeşler birleşiginiň (Ressamlar Cemiyeti) başlygydy.

Parižde sergi gurnady.

"Haremde Bethowen", "Haremde Gyote" ýaly surat eserleri Wena sergisinde görkezildi.

Bu suratlar häzir Ankaranyň Döwlet Surat-heýkel muzeýinde we Stambulyň Surat-heýkel muzeýinde saklanýar.

Ýalaňaç görnüşli keşpleri saýlapdy, fanatizme ýykgyň etmedi, nýu (adam bedenini ýalaňaç suratlandyrýan suratlara berilen at) suratlary döretdi.

Hatda haremdäki aýal-gyzlary-da howzuň başynda ýalaňaç ýagdaýda durkalar şekillendirdi.

Baryp-ha 1899-njy ýylda çeken "Howludaky aýallar" ("Avluda Kadınlar") atly ýagly suraty 2013-nji ýylda 1 million 600 müň lira satyldy, şol wagtyň puly bilen bu bir million dollara barabardy.

Stambulda surat ussahanalaryny açdy, zehinli ýaşlaryň Ýewropada sungat ugrundan bilim almagy üçin taýýarlaýyş kurslaryny okatdy, meselem, Hüseyin Awni Lifižiň Parižde okamagyna hemaýat etdi.

Ösen aň-düşünjeli, Intellektual adamdy.

Döwrüniň progressiw adamlary bilen dostluk açardy. Abdylhak

Hamit Tarhan, Rejaýyzada Mahmut Ekrem, Tewfik Fikret, Pýerr Loti dagylaryň portretini çekdi.

Teatryň muşdagydy, spektakllary sypdymazdy.

Bir gezek "Baýguş" pýesasyna tomaşa etmäge gitdi, baş rolda oýnaýan artiste haýran galdy, ol garry adamyň rolunda oýnaýardy, aslynda artist ýaňy ýigrimi dört ýaşyndady, soň ol ýaş artisti köşge çagyrdy, teatrdaky ýaly garry adamyň makiýažyny etdirdi, ýagly surat portretini çekdi, heniz at-owazasy ýaýramanka onuň üstünden baran ol ýaş ýigidiň ady Muhsin Ertugrulydy.

Şekillendiriş sungatyna bolşy ýaly, saza-da uly gyzyklanma bildirerdi.

Ferens Listiň okuwçysy wenger pianinoçy Hegyei, keman (skripka) wirtuozy Karl Berger bilen işleşdi.

Piano, keman, wiolonçel ve klawikord çalardy.

Konsertler, prelýudiýalar berdi.

Köne türk elipbiýinde adynyň ýazylan we 1911-nji ýylyň "Steinway" pianinosy hem-de "Lucas" kysymly wiolonçeli häzir "Dolmabahçe" köşgünde saklanýar.

Saz kitaphanasy bardy: Bethowen, Mosart, Ýozef Gaýdn, Robert Şuman ýaly klassyky sazyň iň görnükli wekilleriniň döreden sazларыnyň arhiwini saklaýardy, Ýewropadan olaryň notalaryny getirderdi.

Şol döwrüň Stambulunda iň meşhur saz dükanynyň hojaýyny Ernest Komendingeriň birinji belgili müşderisidi.

"Dolmabahçe" köşgünde diňe kiçijik böleginiň görkezilýän, jemi 10 müň 867 kitapdan ybarat ullakan kitaphanasy bardy.

Bu kitaplaryň 6 müň 454-i fransuz we nemes dilindedi.

Wiktor Gýugo, Emil Zolýa, Wolter, Gýote, Şiller dagylary okaýardy.

Fransuz we nemes edebiýatyna degişli eserleri diňe toplamandygyny, olary ýekän-ýekän okandygyny anyk bilýäris, çünki belli-belli tekstleriň aşagy çyzylan, sahypalaryň gyralaryna bellikler edilen.

"Librairie Weiss", "Gerard Freres" ýaly daşary ýurt neşirýatlaryndan kitap getirderdi.

Stambuldaky "Kitabhane-i İbrahim Hilmi", "Tefeyyüz

Kitabhanesi", "Vatan Mücellidhanesi" ýaly neşirýat öýlerinden kitap satyn alardy.

Kitaphanasyndaky "Usulü'l-Hikem fi Nizamü'l-Ümem", ýagny "Milletleriň düzgün-tertibi hakyndaky danalyk ýazgylary" atly kitabyň awtory Ybraýym Müteferrikady. Ilkinji türk neşirleri Ybraýym Müteferrikanyň çaphanasynda çap edilipdi.

Deri, atlas, mahmal, agaç, hatda mermer bilen gaplanan jilt sungatynyň iň gowy nusgalaryny toplardy.

Kitaplaryndan başga-da, jilt görnüşinde 3 müň 829 žurnaly bardy.

"L'illustration", "Le Temps" ýaly gazetlere abuna ýazylardy.

Sportuň dürli görnüşleri bilen meşgullanardy, at münardi, gylyçlaşma sportuna gyzygardy, göreş tutardy.

Suwda ýüzmegi-de gowy görerdi, maşgalasy bilen bile plýažlara giderdi, tentleriň arkasynda bukulmazdy, adaty kupalnik geýerdi, deňize girende suratynyň alynmagyna garşylyk görkezmezdi.

Futbolyň fanköýeridi.

Ogly "Fenerbahçeniň" başlygy wezipesinde oturdy.

Ýewropa eşiğinde gezerdi, hemişe ykjam we jalaý geýnerdi, galstuksyz düşen ýeke fotosuraty ýok, aýakgaplaryny Parižde tikdirerdi, odekolonlaryny Germaniýadan getirderdi.

Fotosuratlary biziň günlerimize gelip ýeten gyzy Dürrüşehwar başlyklaýyn, gelninde, maşgalasynyň ähli agzasynda hijap ýokdy, hemmesiniň başy açykdy.

Aýalynyň we gyzynyň saçlary açık halda suratlaryny çekdi.

Baryp-ha, 1919-njy ýylda "İnci" žurnalyna interwýu berdi, aýal-gyzlaryň jemgyýetdäki ornunyň artmalydygyny, aýal-gyzlaryňam edil erkekler bilen deň hatarda bilim almalydygyny, aýal-gyzlaryň çeper döredijilik we sungat ugrundaky işleriniň goldanylmalydygyny aýtdy.

Kimdir öýdýäňiz?

Iň soňky halyf Abdylmejrit endi.

Topgapy köşgüniň mukaddes amanatlar bölümünde halyflygy kabul edende, taryhda ilkinji gezek arapça däl-de, türkçe dogadileg edildi.

Halyflyga saýlanandan soň, ilkinji jumga namazyny "Fatih"

metjidinde okady, şonda taryhda ilkinji gezek türkçe hutba okaldy.

Şol hutbada yslam äleminiň mundan beýläk “jahyllyga garşy göreşmelidigi” aýdyldy.

Iň soňky halyfyň kakasy Abdyleziz – hem patyşa, hem halyfdy.

Kakasy-da özi ýaly sazandady, pianino çalardy, wals oýnardy, opera bilen gyzyklanardy. Londonyň, Wenanyň, Parižiň korollyk galalarynda myhman alnardy. Görsünler, öwrensinler diýip, şazadalaryny-da ýanyna alyp giderdi, Wagneriň opera binasyna pul kömegini edipdi. Beyoglundaky Naum teatryna giderdi, sungat işgärlerinden maddy kömegini gaýgyrmazdy.

Kakasy-da özi ýaly suratkeşdi, ol öz heýkelini ýasatdyran ilkinji we ýeke-täk patyşady.

Iň soňky halyf Abdylmejrit ependiniň şekillendiriş sungatynda iň uly hemaýatkäri, agasynyň ogly, hem patyşa, hem halyf bolan Abdylhamyt II-di.

Sungat eserlerini arkaýyn döretsin diýip, hut Soltan Abdylhamydyň özi oňa Üsküdar da aw köşgünü sowgat edipdi.

Şindi seredýäris welin...

Aýasofýanyň metjide öwrülmegi bilen asmanda gaýmaga başlan bu hameleon tüýsli birtopar zyrrajym-jahyl ildeşler "halyflyk yglan edilsin!" diýip samyrdamaga başladylar.

Halyflyk-salyflyk indi şeýle-de boljak zat däl welin...

Bü tetellileriň halyfyň zaryny çekmegi – halyfyň mertebesini peseltmekden başga zat däl, gadyrdanlar!

Ýylmaz ÖZDİL.

"SÖZCÜ" gazeti, 29.07.2020 ý.

Terjime eden: Guwanç MÄMİLİYEW,
Stambul uniwersitetiniň talyby. Publisistika